

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Σ.

ΕΞΑΚΟΛΟΥΘΗΣΙΣ ΤΗΣ ΙΔΙΑΣ
ΥΠΟΘΕΣΕΩΣ.

Ενέργειαι καὶ Ἐξεις.

α'. **Η** κίνησις θεωρημένη ὡς αἰτία τινὸς ἀποτε-
λέσματος, ὀνομάζεται **Ἐνέργεια**, ἔνα σῶμα ὅπῃ

πτώσεως τῆ τρίτη καὶ ἑξῆς ὁμοίως. Γδὲ λοιπὸν μία
σειρὰ αἰτιῶν καὶ ἀποτελεσμάτων ὑπαλλήλων.

Εἶναι λοιπὸν ἐναργές, ὅτι εἰς μίαν σειρὰν αἰτιῶν καὶ
ἀποτελεσμάτων, πρέπει ἀναγκαίως νὰ εἶναι μία πρώτη
αἰτία. Ἄν δὲν ἦταν τελείως ὠρολογᾶς, δὲν ἤθελεν εἶναι
μήτε ὠρολόγι.

Ἄς σκεφθῆ τινὸς εἰς τὸν ἑαυτὸν τε, καὶ θέλει κατο-
πειθῆ ὅτι εἶναι καὶ εἰς τὸν ἑαυτὸν τε μία σειρὰ αἰτιῶν καὶ
ἀποτελεσμάτων ὑπαλλήλων. Ἄς σκεφθῆ εἰς τὸ Πᾶν, καὶ
θέλει τὸ ἰδῆ ὡς ἓνα μεγάλου ὠρολόγι, ὅπερ εἶναι ἀκόμι
μία ὑπαλληλία αἰτιῶν καὶ ἀποτελεσμάτων.

Εἶδαμεν πρὸ ὀλίγου ὅτι, ὅταν εἶναι μία ὑπαλληλική
αἰτιῶν καὶ ἀποτελεσμάτων, εἶναι ἀναγκαίως καὶ μία πρώτη
αἰτία. Εἶναι ἄρα μία πρώτη αἰτία ὅπῃ ἔκαμε τὸ Πᾶν.

Διὰ νὰ καταστήσῃ τινὰς αὐτὴν τὴν ὑπαλληλίαν ἀνα-
μεταξὺ εἰς τὰ πράγματα, πρέπει νὰ γνωρίζῃ εὐτελεῶς

κινείται, ενεργεί επάνω εις τὸν ἀέρα τὸν ὁποῖον διαιρεῖ, καὶ επάνω εις τὰ σώματα εις τὰ ὁποῖα προσβάλλει.

Ὅλας τὰς ἀναφορὰς αὐτῶν, πρέπει νὰ εἶναι εἰς νόησιν ὅλων τῶν μερῶν. Ἐνὰς ὠρολογῆς δὲν δεῖ εἶναι ἱκανὸς νὰ κάμῃ ἕνα ὠρολόγι, ἀν εἶναι ἕνα μόνου μέρος τῆ ὁποῖα νὰ ἀγνοῇ τὴν ἀναλογίαν. Ὁ ὠρολογῆς ἄρα ὅπῃ ἔκαμε τὸν κόσμον ἔχει ἀναγκαίως νῦν. Καθὼς ὁ νῦν ἐνὸς ὠρολογῆς πρέπει νὰ περιλαμβάνῃ ὅλα τὰ μέρη ἐνὸς ὠρολογῆς, ὁ νῦν τῆς πρώτης αἰτίας πρέπει νὰ περιλαμβάνῃ ὅλον τὸ Πᾶν. Ἄν κανένα μέρος τὸν ἐλάττανε, δὲν ἤθελε τὸν εἶναι δυνατόν νὰ τὸ βάλῃ εἰς τὴν τάξιν ὅπῃ πρέπει νὰ εἶναι, καὶ ὅλον τὸ ἔργον δὲν ἤθελεν εἶναι τίποτε, ἀν ἕνα μόνου μέρος δὲν ἤθελεν ἔχει τὸν τόπον τε. Λοιπὸν ἕνας νῦν ὅπῃ περιλαμβάνει κάθε τι, εἶναι ἕνας νῦν ἄπειρος. Ὁ νῦν ἄρα τῆς πρώτης αἰτίας εἶναι ἕνας νῦν ἄπειρος.

Διὰ νὰ κάμῃ τινὰς ἕνα ὠρολόγι, δὲν ἀρκεῖ νὰ ἔχει τὴν νόησιν αὐτῆ, πρέπει ἀκόμη νὰ ἔχει τὴν ἐπιδειξιότητα καὶ τὴν δύναμιν. Ἡ δύναμις ἄρα τῆς πρώτης αἰτίας εἶναι τόσον ἐκτεταμένη ὅσον, καὶ ὁ νῦν τῆς περιλαμβάνει κάθε τι, εἶναι ἄπειρος.

Ἐπειδὴ αὐτὴ ἡ πρώτη αἰτία περιλαμβάνει κάθε τι, εἶναι παντῆ. Εἶναι ἄρα ἄμετρος.

Ἐνθαυτῶν ὅπῃ αὐτὴ ἡ αἰτία εἶναι πρώτη, εἶναι καὶ ἀνεξάρτητος. Ἄν ἦταν ἐξηρητημένη, ἤθελεν εἶναι μία ἄλλη αἰτία πρὸ αὐτῆς. Μαὶ ἐπειδὴ πρέπει ἀναγκαίως νὰ εἶναι μία αἰτία ὅπῃ νὰ εἶναι πρώτη, εἶναι ἕνα παρσπόμενον ὅπῃ αὐτὴ ἡ ἴδια αἰτία νὰ εἶναι ἀνεξάρτητος.

Αὐτὴ ἡ πρώτη αἰτία ἔσα ἀνεξάρτητος, παντοδύναμος καὶ διαφερόντως νοερά, κάμνει κάθε τι ὅπῃ θέλει. Εἶναι ἄρα ἐλευθέρα.

Αὐτὴ δὲν ἔμπορεῖ νὰ ἀποκτήσῃ νέας γνώσεις, ἐπει-

Πλὴν αὐτὸ δὲν εἶναι, παρά ἢ ἐνέργεια ἐνὸς σώματος ἀψύχου.

δὴ ὁ νῦς τις τότε ἠθέλει εἶναι περιορισμένος. Βλέπει ἄρα κάθε τι ἐν τούτῳ τὸ παρελθόν, τὸ ἐνῆσός, καὶ τὸ μέλλον. Δὲν ἠμπορεῖ πρὸς τέτοις νὰ ἀλλάξῃ γνώμην, διὰ τὴν αὐτὴν ἄλλασσε, δὲν ἠμπορεῖ νὰ προῖδῃ ὅλα. Εἶναι ἄρα ἀμεταβλητός.

Εἶναι ἕνα παραπτόμενον τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς τὸ μᾶλλον ἔχει ἀρχὴν καὶ τὸ νὰ μὴν ἠμπορῇ νὰ ἔχῃ τέλος· ἐπειδὴ αὐτὸς ἠθέλει ἔχει ἀρχὴν, ἔπρεπε νὰ εἶναι ἐξηρημένον ἀπὸ ἐκείνου ὅπῃ τὴν ἔδωκε τὸ εἶναι, καὶ αὐτὸς ἠθέλει ἠμπορῇ νὰ τελειώσῃ, ἠθέλει κρείμεται ἀπὸ ἐκείνου ὅπῃ ἠθέλει παύσῃ ἀπὸ τὸ νὰ τὴν συνηρῇ. Εἶναι ἄρα αἰδίου (αἰδίου τὸ μὴ ἔχον, μήτε ἀρχὴν μήτε τέλος.)

Ὡς νοερά, διαγιγνώσκει τὸ καλὸν καὶ τὸ κακόν, κρίνει τὸ ἄξιον καὶ τὸ μὴ ἄξιον. Ὡς ἐλευθέρου, ἐνεργετικῶς, ὅς ἐστιν, ἀγαπᾷ τὸ καλόν, μισεῖ τὸ κακόν, ἀνταμείβει τὴν ἀρετὴν, κολάζει τὴν κακίαν, καὶ συγχωρεῖ ἐκείνου ὅπῃ μετανοεῖ καὶ διορθόνοεταί. Εἰς ὅλα αὐτὰ, δὲν κάμνει, εἰμὴ ἐκεῖνο ὅπῃ θέλει, ἐπειδὴ θέλει τὸ καλόν, καὶ δὲν θέλει, εἰμὴ τὸ καλόν.

Αἱ ποιότητες αὐτῆς τῆς ἀρχῆς ὀνομάζονται κατηγορούμενα, καὶ τὸ κατηγορούμενον διὰ τῆς ὁποίας αὐτὴ παιδεύει, καλάζει, τὸ ὀνομάζον, Δικαιοσύνην· ἐκεῖνο διὰ τῆς ὁποίας ἀνταμείβει, Ἀγαθοσύνην ἐκεῖνο διὰ τῆς ὁποίας συγχωρεῖ, Ἐλεος.

Ἡ δύναμις ὅπῃ κάμνει κάθε τι, ὁ νῦς ὅπῃ κανονίζει κάθε τι, ἢ ἀγαθοσύνη ὅπῃ ἀνταμείβει, ἢ δικαιοσύνη ὅπῃ παιδεύει, τὸ ἔλεος ὅπῃ συγχωρεῖ, ὅλα αὐτὰ ἐκφράζονται μετὰ μίαν λέξιν το, Πρόνοια. Ἰφῶντι δὲ αὐτῶν τῶν κατηγορουμένων εἶναι ὅπῃ ἡ πρώτη ἀρχὴ προνοεῖ διὰ ὅλα.

Ἡ ἐνέργεια ἑνὸς σώματος ἐμφύχῃ εἶναι ἐξίση εἰς τὴν κίνησιν. ἐπειδὴ ὄντας ἰκανὸν διαφόρων κινήσεων, κατὰ τὴν διαφορὰν τῶν ὀργάνων ὅπῃ τῷ ἐδόθησαν, ἔχει διαφορὰς τρόπους τῆς ἐνεργηῆς· καὶ κάθε εἶδος ἔχει εἰς τὴν ἐνεργειάντε καθὼς εἰς τὸν διοργανισμόν τε, κάτι τὶ ὅπῃ εἶναι οἰκεῖον εἰς αὐτὸ.

Ὅλαι αὐταὶ αἱ ἐνέργειαι ὑποπίπτειν εἰς τὰς αἰδησεις, καὶ ἀρκεῖ νὰ τὰς παρατηρήσῃ τινὰς δια νὰ κάμῃ εἰς τὸν ἑαυτόν τε μίαν ἰδέαν αὐτῶν. Δὲν εἶναι δυσκολώτερον νὰ σημειώσῃ τινὰς πῶς τὸ σῶμα ἀποκτᾶ ἢ χάνει ἕξεις· ἐπειδὴ καθένας ἡξεύρει μὲ τὴν

Μία πρώτη ἀρχὴ παντοσερῆ, παντοδύναμος, ἀνεξάρτητος, ἐλευθέρη, ἀμετάβλητος, αἰδιος, ἄμετρος, δίκαια, ἀγαθὴ, ἐλεήμων, παντοπρονοήτρια, εἶναι ἡ ἰδέα ὅπῃ πρέπει νὰ ἔχωμεν τὴν Θεῶν.

Ἄν σκέπτεται τινὰς ἐπάνω εἰς τὰ κατηγορούμενα τῆς Θεῶν, δε νὰ ἰδῇ εἰς τίνα τάξιν τὰ συλλαμβάνομεν εἰς τὸν νῦν. Θα σημειώσῃ πρῶτον, ὅτι ἡ ἐλευθερία εἶναι τὸ πόρισμα τῆς νοήσεως, τῆς παντοδυναμίας καὶ τῆς ἀνεξαρτησίας. Δεύτερον, ὅτι ἡ παντοδυναμία, καὶ ἡ παντοσερότης περιλαμβάνει τὴν αἰδιότητα, καὶ τὴν ἀμετρότητα· ἐπειδὴ ὁ Θεός πρέπει νὰ βλέπῃ καὶ νὰ ἐνεργῇ εἰς ὅλας τὰς χρόνας καὶ εἰς ὅλας τὰς τόπους. Τρίτον, δε νὰ κρίνῃ ὅτι μία αἰτία ὅπῃ εἶναι παντὲ, καὶ ὅπῃ βλέπει ὅλα, πρέπει νὰ εἶναι ἀμετάβλητος. Θα ἰδῇ τέταρτον, ὅτι ἀπὸ τὴν γνῶσιν τῆς καὶ ἀπὸ τὴν ἐλευθερίαν τῆς γενῶνται ἡ δικαιοσύνη, ἡ ἀγαθότης, καὶ τὸ ἔλεος τῆς. Τέλος, ἐνώνουντες ὅλα αὐτὰ τὰ κατηγορούμενα, δε νὰ ἔχωμεν ἰδέαν τῆς προνοίας τῆς.

ιδίαν τὴν πείραν, ὅτι ἐκεῖνο ὅπῃ συχνὰ ἐπανελάβε, τὸ κάμνει χωρὶς νὰ ἔχη χρεῖαν νὰ σοχαυῆ εἰς αὐτὸ καὶ τὸ ἐναντίον, δὲν κάμνει πλέον μὲ τὴν ἰδίαν εὐκολίαν ἐκεῖνο ὅπῃ ἔπαυσε τινὰ χρόνον ἀπὸ τὸ νὰ τὸ κάμνη. Διὰ νὰ ἀποκτήσῃ τινὰς λοιπὸν μίαν ἕξιν, ἀρκεῖ νὰ κάμνη καὶ νὰ ξανακάμνη τὸ ἴδιον πολλάκις καὶ διὰ νὰ τὴν χάσῃ, ἀρκεῖ νὰ μὴν τὸ κάμνη πλέον (1). (Ὀδὸς σπεδῆς, Προοιμ. μαθήματα. περὶ Ζώων. Μέρος 1, Κεφ 1.)

(1) Τὸ ἐνεργῶ λέγεται διὰ τὸ σῶμα καὶ διὰ τὴν ψυχὴν. Λοιπὸν, ἢ τί κάμνει τὸ σῶμα ὅταν ἐνεργῆ; Κινεῖται. Ἡ κινήσις ἄρα, εἶναι ἡ ἐνέργεια τῆς σώματος, καὶ ὅσαι κινήσεις διασέλλονται εἰς τὸ σῶμα, τόσαι εἶναι καὶ αἱ ἐνεργεῖαι τῆς.

Ἀπὸ τὰς ἐνεργείας, τινὲς εἶναι, φυσικαί· ἐπειδὴ εἶναι μία ἀκολουθία τῆς συχηματισμῆς μας, καὶ γίνονται χωρὶς τὴν θέλησίν μας. Τοιαῦται εἶναι αἱ κινήσεις ὅπῃ εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς ζωῆς. (Αὐταὶ αἱ κινήσεις ὀνομάζονται Ἀκούσται. Ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τῷ περὶ κινήσεως ἀντιδιασέλλει καὶ τὰς ἀκυσίας τῶν μὴ ἐκκυσίων, καὶ ὀνομάζει μὴ ἐκκυσίας, τὸν ὕπνον, τὴν ἐγρήγορσιν, τὴν ἀναπνοήν.)

Ἄλλαι ἐνεργεῖαι τῆς σώματος γίνονται, ἐπειδὴ θέλομεν νὰ τὰς κάμνωμεν, ἐπειδὴ ἡμεῖς οἱ ἴδιοι διευθύνωμεν τὰς κινήσεις μας· περὶπατεῖς, ἐπειδὴ θέλεις νὰ περιπατῆς. Αὐταὶ αἱ ἐνεργεῖαι ὀνομάζονται Ἐκκυσταί.

Ὅταν τὸ σῶμα κάμνη συχνὰ τὰς ἰδίας ἐνεργείας, συμβαίνει τέλος, ὅπῃ τὰς κάμνει μὲ τόσην εὐκολίαν, ὅπῃ ἡμεῖς δὲν ἔχομεν πλέον χρεῖαν νὰ διαθύνωμεν οἱ ἴδιοι τὰς κινήσεις. Ἐνεργεῖ τότε, τρόπον τινὰ ὡσὰν νὰ ἦταν προσδιωρισμένον ἀπὸ τὸν διοργανισμόν τῆς νὰ ἐνεργῆ.

Τῶς ερα ἀπὸ τὰς ἐνεργείας τῆ σώματος
κρίνει τινὰς διὰ τὰς ἐνεργείας τῆς
ψυχῆς.

β. Αἱ ἐνέργειαι τῆς ψυχῆς εἶναι ὅπῃ προσδιορίζην τὰς τῆ σώματος, καὶ κατ' ἐκείνας ὅπῃ βλέπει τινὰς, κρίνει δὲ ἐκείνας ὅπῃ δὲν βλέπει. Ἀρκεῖ νὰ ἔχη παρατηρημένον τινὰς ἐκεῖνο ὅπῃ κάμνει ὅταν ἐπιθυμῇ ἢ φοβῆται, διὰ νὰ ἰδῇ εἰς τὰς κινήσεις τῶν ἄλλων τὰς ἐπιθυμίας τας ἢ τὰς φόβους τας. Οὕτως αἱ ἐνέργειαι τῆ σώματος παρασῆνεν τὰς ἐνεργείας τῆς ψυχῆς, καὶ φανερώνεν ἐνίοτε ἕως καὶ τὰς κρυφωτέρας σοχασμῆς. Αὐτὴ ἢ διάλεκτος εἶναι ἢ διάλεκτος τῆς φύσεως, εἶναι ἢ πρώτη, ἢ ἐκφρασιτικώτερα, ἢ ἀληθε-

γῆ. Τὰς παρομοίας ἐνεργείας τὰς ὀνομάζομεν Ἐξεις. Εἶναι εὐκόλον νὰ εὔρη τινὰς αὐτῶν παραδείγματα.

Πλὴν μὲ ὅλον ὅπῃ αἱ ἐνέργειαι τρέπονται εἰς ἕξεις ἢταν ὅμως ἐκέρσει εἰς τὴν ἀρχὴν, καὶ δὲν ἔγιναν καθ' ἕξιν, παρὰ μὲ τὸ νὰ τὰς ἐπανάλαβε πολλάκις τὸ σῶμα μας. Διὰ νὰ ἀποκτήσωμεν τὴν ἕξιν αὐτῶν, πρέπει νὰ διευθύνονται ἀπὸ τὴν προσοχὴν, καὶ ἀφ' ἧ ἢ ἕξεις ἀποκτηθῇ αὐταὶ προλαμβάνου τότε τὴν θῆλησιν, καὶ γίνονται χωρὶς ἡμᾶς, δηλαδὴ χωρὶς νὰ ἔιμαθε ἡμεῖς ὑποχρεωμένοι νὰ σοχάζωμάσθε εἰς αὐτάς. Λόγῃ χάριν, ἐκοπιάσαμεν πολλὰ νὰ μάθωμεν νὰ διαβάζομεν, καὶ τῶρα διαβάζομεν, ὡσὰν νὰ μὴν εἴχαμεν χρεῖαν ποτὲ νὰ μάθωμεν.

Αἱ ἐνέργειαι τῆς ψυχῆς, δηλαδὴ αἱ ἐργασίαι τῆ νοός καὶ τῆς θῆλησεως (ἢ τῆς ὀρέξεως κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη), γίνονται καθ' ἕξιν καθὼς καὶ αἱ τῆ σώματος.

ζέρα, ἔθ' ἰδῶμεν ὅτι αὐτὴ εἶναι ὁ τύπος κατὰ τὸν ὁποῖον ἐμάθαμεν νὰ κάμωμεν γλώσσας.

Ἰδέαι τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας.

γ'. Αἱ ἠθικαὶ ἰδέαι φαίνονται ὅτι φεύγου τὰς αἰσθήσεις. Αὐτὸ ἀπολυθεῖ καὶ εἰς ἐκείνας τὰς φιλοσόφους ὅπως ἐπὶ ἀρνέονται ὅτι αἱ γνώσεις μας προέρχονται ἀπὸ τὰ αἰσθήματα. Αὐτοὶ ἤθελαν ἐρωτήσῃ ἴσως, ἢ τί χρῶμα ἔχει ἡ ἀρετὴ; τί χρῶμα ἔχει ἡ κακία; Ἀποκρίνομαι ὅτι ἡ ἀρετὴ ζέκεται εἰς τὴν ἕξιν τῶν καλῶν ἐνεργειῶν, καθὼς ἡ κακία εἰς τὴν ἕξιν τῶν κακῶν. λοιπὸν αὐταὶ αἱ ἕξεις καὶ αὐταὶ αἱ ἐνέργειαι, εἶναι ὄραται.

Ἰδέαι τῆς ἠθικότητος τῶν ἐνεργειῶν.

δ'. ἢ Μὰ ἡ ἠθικότης τῶν ἐνεργειῶν εἶναι πράγμα ὅπως ὑποπίπτει εἰς τὰς αἰσθήσεις; Καὶ διὰ τί δὲν ἤθελεν ὑποπέσει εἰς τὰς αἰσθήσεις; Αὐτὴ ἡ ἠθικότης ζέκεται μόνον εἰς τὴν ἀναλογίαν τῶν ἐνεργειῶν μας μὲ τὰς νόμους. λοιπὸν, αὐταὶ αἱ ἐνέργειαι εἶναι ὄραται, καὶ οἱ νόμοι εἶναι ἐξίσθ' ἐπειδὴ οἱ νόμοι εἶναι συνθεῖται ὅπως οἱ ἄνθρωποι ἔκαμαν.

Ἄν οἱ νόμοι, θὲ νὰ εἰπῇ τινὰς, εἶναι συνθεῖται τῶν ἀνθρώπων, εἶναι ἄρα αὐτοθέλητοι. εἶναι καὶ αὐτοθέλητοι, μάλιστα τοῖστοι εἶναι παρὰ πολὺ πολλοί. πλὴν ἐκεῖνοι ὅπως προσδιορίζου, ἂν αἱ ἐνέργειαι μας εἶναι καλαὶ ἢ κακαὶ, δὲν εἶναι. μήτε ἠμποροῦν νὰ εἶναι. εἶναι ἔργον μας. ἐπειδὴ αὐτοὶ εἶναι συνθεῖται ὅπως

ἡμεῖς ἐκάμαμεν· με ὄλον τῆτο ἡμεῖς δὲν τῆς ἐκάμα-
 μεν μόνρι μας. Ἡ φύσις τῆς ἔκαμε μαζί μας. αὐτοὶ
 μᾶς τῆς ὑπαγόρευσε, καὶ δὲν ἦταν εἰς τὴν ἐξουσίαν
 μας νὰ κάμωμεν ἄλλως· ἐπειδὴ ὄντας δεδομένοι αἱ
 χρεῖαι καὶ αἱ δυνάμεις τῆ ἀνθρώπου, εἶναι δεδομένοι καὶ
 οἱ νόμοι αἱ ἴδιοι· καὶ με ὄλον ὅπῃ τῆς ἐκάμεμεν ἡμεῖς,
 ὁ Θεὸς ὅπῃ μᾶς ἐπλασε με τοιαύτας χρεῖας καὶ τοι-
 αύτας δυνάμεις, εἶναι τῷ ὄντι ὁ μόνος μας νομοθέτης.
 Ἀκολοθῶντες λοιπὸν αὐτῆς τῆς ἀναλόγου με τὴν
 φύσιν μας νόμου, ὑποτάσσομάμε εἰς τὸν Θεόν. Καὶ
 ἰδὲ ἐκεῖνο ὅπῃ τελειώνει τὴν ἡθικότητα τῶν ἐνεργ-
 γειῶν μας.

Ἄν ἀπὸ αὐτὸ ὅπῃ ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐλεύθερος,
 κρίνη τινὰς ὅτι αἱ συχναί τε ἐνέργαι εἶναι αὐτοθέλη-
 τοι, ἢ ἀκολοθία δὲ νὰ εἶναι ἐρῶν. Ἄν κρίνη ὅμως
 ὅτι δὲν εἶναι, εἰμὴ αὐτοθέλητοι, ἀπατᾶται. Ἐπειδὴ
 ὡσὰν ὅπῃ δὲν κρέμεται ἀπὸ ἡμᾶς τὸ νὰ μὴν ἔχωμεν
 τὰς χρεῖας ὅπῃ εἶναι μία ἀκολοθία τῆ συχνηματι-
 σμῆ μας, δὲν κρέμεται ἀπὸ ἡμᾶς ἀκόμι τὸ νὰ μὴν ῥέ-
 πωμεν εἰς τὸ νὰ κάμωμεν ἐκεῖνο εἰς τὸ ὅποῖον εἵμαμε
 προσδιωρισμένοι ἀπὸ τὰς χρεῖας μας, καὶ ἂν δὲν τὸ
 κάμνωμεν, παιδεύωμάμε. (Περὶ Ζῶων Μέρου 1.
 Κεφ. 7.)

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν . Ζ΄.

Α΄ΝΑ΄ΛΥΣΙΣ ΤΩ΄Ν ΔΥΝΑ΄ΜΕΩΝ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ.

Ἡ ἀνάλυσις εἶναι ὅπῃ μᾶς κάμνει νὰ γνωρίζωμεν τὸν νῦν μας.

α΄. **Ε**ἶδαμεν μὲ τὶ τρόπον ἡ φύσις μᾶς μανθάνει νὰ κάμνωμεν τὴν ἀνάλυσιν τῶν αἰσθητῶν ὑποκειμένων, καὶ μᾶς δίδει μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἰδέας κάθε εἶδους. Δὲν ἤμπορῶμεν λοιπὸν νὰ ἀμφιβάλλωμεν ὅτι ὅλαι αἱ γνώσεις μας ἔρχονται ἀπὸ τὰς αἰσθήσεις.

Μὰ ζητεῖται νὰ ἐκτείνωμεν τὴν σφαῖραν τῶν γνώσεών μας· λοιπὸν, ἂν διὰ νὰ τὴν ἐκτείνωμεν, ἔχομεν χρεῖαν νὰ ἡξεύρωμεν νὰ ὀδηγῶμεν τὸν νῦν μας, καταλαμβάνει τινὰς ὅτι, διὰ νὰ μάθωμεν νὰ τὸν ὀδηγῶμεν, ἔχομεν χρεῖαν νὰ τὸν γνωρίζωμεν ἐντελῶς. Ζητεῖται λοιπὸν νὰ ξεκαθαρίσωμεν ὅλας τὰς δυνάμεις ὅπῃ εἶναι περιτυλιγμέναι μέσα εἰς τὴν δύναμιν τῆς σοχάζεωθαι. Διὰ

να ἀναπληρώσωμεν αὐτὸ τὸ ὑποκείμενον καὶ ἄλλα ἀκόμη ὁποιαῶν, δὲν δεῖ ἔχωμεν να ζητήσωμεν καθὼς ἔκαμαν ἕως τώρα, μίαν νέαν μέθοδον εἰς καθέ μίαν νέαν σπερδὴν· ἐπειδὴ ἡ ἀνάλυσις ἡμπορεῖ να ἀρκῆ εἰς ὅλας, ἂν ἡξεύρωμεν να τὴν μεταχειριζώμεθα.

Εὐρίσκειν μέσα εἰς τὴν δύναμιν τῆς αἰσθάνεσθαι, ὅλας τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς.

β. Ἡ ψυχὴ μόνη εἶναι ὅπῃ γνωρίζει, ἐπειδὴ αὐτὴ μόνη εἶναι ὅπῃ αἰσθάνεται, καὶ δὲν ἀνήκει, παρά εἰς αὐτὴν να κάμῃ τὴν ἀνάλυσιν καθενὸς ὅπῃ τῆς εἶναι γνῶσόν δι αἰσθήματος. Μὲ ὅλον τῆτο πῶς δε να μάθῃ να ὀδηγηθῆ, ἂν δὲν γνωρίζῃ τὸν ἑαυτόντης αὐτὴ ἢ ἰδίᾳ, ἂν ἀγνοῇ τὰς δυνάμεις τῆς. Πρέπει λοιπὸν καθὼς πρὸ ὀλίγου τὸ ἐσημειώσαμεν, να σπερδάσῃ τὸν ἑαυτόντης, πρέπει να ξεσκεπάσωμεν ὅλας τὰς δυνάμεις τῶν ὁποίων αὐτὴ εἶναι ἰκανή. Ἡ μὲν ἡμπορεῖμεν να τὰς ξεσκεπάσωμεν ἡμεῖς, ἂν δὲν τὰς ξεσκεπάσωμεν μέσα εἰς τὴν δύναμιν τῆς αἰσθάνεσθαι; Βέβαια αὐτὴ ἢ δυνάμεις περιτυλίσσει ὅλας ἐκεῖνας ὅπῃ ἡμπορεῖν να ἔλθῃν εἰς γνῶσίν μας. Ἄν τὸ να γνωρίζωμεν τὰ ὑποκείμενα ὅπῃ εἶναι ἔξω ἀπὸ τὴν ψυχὴν, δὲν τὸ ἔχωμεν παρά μὲ τὸ να αἰσθάνεται αὐτὴ, Ἡ δε να γνωρίσωμεν ἡμεῖς ἐκεῖνο ὅπῃ ἀκολουθεῖ εἰς αὐτὴν

μὲ ἄλλον τρόπον καὶ ὄχι μὲ αὐτὸ ὅπῃ αἰσθάνεται αὐτή; Κάθε τι λοιπὸν μᾶς προσκαλεῖ νὰ κάμωμεν τὴν ἀνάλυσιν τῆς αἰσθητικῆς ἡμῶν δυνάμεως Ἄς δοκιμάσωμεν.

Μία σκέψις θὲ νὰ κάμη αὐτὴν τὴν ἀνάλυσιν πολλὰ εὐκόλον· ἐπειδὴ, διὰ νὰ ξεσυνδέσωμεν τὴν αἰσθητικὴν ἡμῶν δύναμιν, ἄρκει νὰ παρατηρήσωμεν ἀλληλοδιαδόχως κάθε τι ὅπῃ ἀκολουθεῖ ὅταν ἀποκτῶμεν μίαν γνῶσιν ὁποιανῶν. Λέγω μίαν γνῶσιν ὁποιανῶν· ἐπειδὴ ἐκεῖνο ὅπῃ ἀκολουθεῖ διὰ νὰ ἀποκτήσωμεν πολλὰς, δὲν ἡμπορεῖ νὰ εἶναι, παρά μία ἐπανάληψις ἐκεῖνης ὅπῃ ἡκολούθησε διὰ νὰ ἀποκτήσωμεν μίαν.

Η' Προσοχή.

γ'. Ὄταν μία πεδιάς προσφέρεται εἰς τὴν ὄρασίν μου, βλέπω ὅλα μὲ μίαν ματιὰν, καὶ δὲν διαγιγνώσκω ἀκόμι τίποτε. Διὰ νὰ ξεκαθαρίσω διάφορα ὑποκείμενα, καὶ νὰ κάμω εἰς τὸν ἑαυτόν μου μίαν ιδέαν εὐκρινῆ τῶν σχημάτων των, καὶ τῆς θέσεώς των, πρέπει νὰ σαματήσω τὰ βλέμματά μου ἑπάνω εἰς καθένα ἀπὸ αὐτά. Αὐτὸ τὸ ἔχομεν παρατηρημένον πλέον. Μὰ ὅταν βλέπω ἕνα, τὰ ἄλλα μὲ ὅλον ὅπῃ τὰ βλέπω ἀκόμι, εἶναι μ' ὅλον τῆτο ὡς πρὸς ἐμένα ὡσὰν νὰ μὴν τὰ ἔβλεπα πλέον· καὶ, ἀναμεταξὺ εἰς τόσα αἰσθήματα ὅπῃ γίνονται ἐν ταύτῳ, φαίνεται ὅτι δὲν δοκιμάζω, εἰμὴ

Ένα, τὸ αἴσθημα τῆ ὑποκείμενῃ ἐπάνω εἰς τὸ ὁποῖον σαματῶ τὰ βλέμματά μου.

Αὐτὸ τὸ βλέμμα, αὐτὸ τὸ κοίταγμα εἶναι μία ἐνέργεια διὰ τῆς ὁποίας τὸ μάτι μου τείνει ἐπάνω εἰς τὸ ὑποκείμενον εἰς τὸ ὁποῖον διευθύνεται, καὶ διὰ τῆτος δίδω εἰς αὐτὴν τὴν ἐνέργειαν τὸ ὄνομα Προσοχή· (1) καὶ μοι εἶναι ἐναργῆς ὅτι αὐτὴ ἢ διευθύνσις τῆ ὀργάνου εἶναι ὅλη ἢ μετοχὴ ὡς ἔμπορεῖ νὰ ἔχη τὸ σῶμα εἰς τὴν προσοχήν. Ἐποῖα εἶναι λοιπὸν ἢ μετοχὴ τῆς ψυχῆς; Ἐνα αἴσθημα ὡς δοκιμάζωμεν ὡς ἂν νὰ ἦταν μόνον· ἐπειδὴ ὅλα τὰ ἄλλα εἶναι ὡς ἂν νὰ μὴν τὰ ἐδοκιμάζωμεν.

Ἡ προσοχὴ ἄρα ὡς δίδωμεν εἰς ἕνα ὑποκείμενον, δὲν εἶναι ἀπὸ τὸ μέρος τῆς ψυχῆς, εἰμὴ τὸ αἴσθημα ὡς αὐτὸ τὸ ὑποκείμενον κάμνει ἐπάνω μας, αἴσθημα ὡς γίνεται κατ'ἐξοχὴν τρόπον ἀποκλειστικόν, καὶ αὐτὴ ἢ δύναμις εἶναι ἢ πρώτη ὡς σημειώνομεν μέσα εἰς τὴν αἰσθητικὴν ἡμῶν δύναμιν.

Ἡ Σύγκρισις.

δ. Καθὼς δίδωμεν τὴν προσοχήν μας εἰς ἕνα ὑποκείμενον, ἔμπορεῖμεν νὰ τὴν δώσωμεν εἰς δύο ἐν ταύτῳ· τότε ἀντὶς διὰ ἕνα ἀποκλειστικόν αἴσθημα, δοκιμάζωμεν δύο, καὶ λέγομεν ὅτι τὰ συγκρίνομεν, ἐπειδὴ δὲν τὰ δοκιμάζωμεν ἀποκλεισι-

(1) Προσοχὴ παράγεται ἀπὸ τὸ προσέχω τὸ ὁποῖον σημαίνει ἔχω τὸν νῦν μου εἰς (κάνενα πρᾶγμα.)

κῶς, παρά διὰ τὰ τὰ παρατηρήσωμεν παράλληλα, δηλαδή τὸ ἓνα εἰς τὸ πλάγι τῆ ἄλλῃ, χωρὶς τὰ συναρπάζωμάσθε ἀπὸ ἄλλα αἰσθήματα. Αὐτὸ εἶναι ὅπῃ σημαίνει κυρίως ἢ λέξις συγκρίνω.

Ἡ σύγκρισις ἄρα δὲν εἶναι, παρά μία διπλῆ προσοχή. Αὐτὴ γέκεται εἰς δύο αἰσθήματα ὅπῃ δοκιμάζει τινὰς, ὡσὰν τὰ ἐδοκίμαζε μόνα, ἢ τὰ ὅποια ἀποκλείνῃ ὅλα τὰ ἄλλα.

Ἐνα ὑποκείμενον εἶναι παρὸν ἢ ἀπόν. Ἄν εἶναι παρὸν, ἢ προσοχή εἶναι τὸ αἰσθημα ὅπῃ τὸ ὑποκείμενον παρὸν κάμνει ἐπάνω μας. Ἄν εἶναι ἀπόν, ἢ προσοχή εἶναι ἢ ἐνθύμησις τῆ αἰσθήματος ὅπῃ τὸ ὑποκείμενον ἔκαμεν ἐπάνω μας. Εἰς αὐτὴν τὴν ἐνθύμησιν εἶναι ὅπῃ χρεωσῆμεν τὴν δύναμιν τῆ τὰ ἀσκῶμεν, τὴν δύναμιν τῆ τὰ συγκρίνωμεν τὰ ἀπόντα ὑποκείμενα, καθὼς τὰ παρόντα. Ὀλίγον κατωτέρω θὲ τὰ ὁμιλήσωμεν περὶ τῆς Μνήμης.

Ἡ Κρίσις.

ε'. Δὲν ἤμπορῆμεν τὰ συγκρίνωμεν δύο ὑποκείμενα, ἢ, τὰ δοκιμάσωμεν ἀπὸ τὴν παραλληλάντες τὰ δύο αἰσθήματα ὅπῃ αὐτὰ τὰ ὑποκείμενα κάμνεν ἀποκλειστικῶς ἐπάνω μας, χωρὶς τὰ αἰσθανθῶμεν παρευθὺς ὅτι ὁμοιάζεν ἢ διαφέρεν. Λοιπὸν τὸ τὰ σοχάζεται τινὰς ὁμοιότητος ἢ διαφορὰς εἶναι τὸ αὐτὸ τὸ τὰ κρίνει. Ἡ κρίσις ἄρα

δὲν εἶναι καὶ αὐτὴ, εἰμὴ αἰσθήματα. (Γραμματικὴ, Μέρος 1. Κεφ. 4.) (1)

(1) Εἰς τὰς κρίσεις ἄρα δὲν ἔχομεν, εἰμὴ αἰσθήματα. Ἄλλ' ὅταν θέλῃ νὰ κρίνῃ τινὰς ποῖον ἀπὸ τὰ δύο ἀρμόζει καλύτερα εἰς ἕνα ἡγεμόνα, ἢ δικαιοσύνη, ἢ ἢ καλοσύνη, τότε εἰς τὴν κρίσιν ? δὲν εἶναι πάλιν, εἰμὴ αἰσθήματα; Ἄποκρίνομαι, ναί· με ὅλον ὅπῃ κατ' ἀρχάς ἢ ἀπόκρίσις με φαίνεται ἕνα παράδοξον, καθὼς φαίνεται παράδοξον εἰς ἕνα πάντα ἀγεωμέτρητον, ὅταν ἀκῆ ὅτι τὸ ἀπόσημα τῆς σελήνης ἢμπορεῖ νὰ μετρηθῇ, καὶ ἀκόμη παραδοξότερον, ὅταν ἀκῆ τὴν καταμέτρησιν τῆ ἀναμεταξὺ τῆς σελήνης καὶ τῆ ἡλίου διαστήματος. Ἡ δικαιοσύνη λέγω εἰς ἕνα ἡγεμόνα εἶναι προτιμητέα, καὶ ὅταν ἀναλύσῃ τινὰς τὸν σοχησάμενόν τε, δὲν δὲ νὰ εὕρῃ εἰς αὐτὴν τὴν κρίσιν, εἰμὴ αἰσθήματα. Τῷ ὄντι, τὰ αἰσθήματα διεγείρονται εἰς ἡμᾶς ἢ ἀπὸ τὴν προσβολὴν τῶν ὑποκειμένων εἰς τὰ αἰσθητήρια, ἢ ἀπὸ τὴν ἀκοὴν τῶν λέξεων τῶν σημαυτικῶν τῶν ὑποκειμένων, τῶν ποιότητων καὶ τῶν διαθέσεων. Ὅταν βλέπῃ τινὰς νὰ βασανίζεν ἕνα ἄνθρωπον, ἢ ψυχὴν τῆ βλέποντος δέχεται τόσον παθητικὰ αἰσθήματα, ὅπῃ πολλὰκίς, ὀλιγοθυμεί· ἢ ὀλιγοθυμία δὲν συμβαίνει εἰς ὅλους, ἀλλὰ συμβαίνει εἰς τινὰς. Ὅταν πάλιν ἀκῆ περιγραφὰς βασανισμῶν, ἀνατομῶν, ἢ ψυχῆν τε δὲν παθαίνεται ὀλιγότερον, μάλις εἶναι τινὲς ὅπῃ αἰ σημαυτικαὶ λέξεις μόναι φέρουσιν καὶ εἰς ὀλιγοθυμίαν, καθὼς ἐγὼ πρῶτος. Ὅταν κρίνῃ λοιπὸν τινὰς ὅτι ἢ δικαιοσύνη εἶναι ἡγεμονικώτερα ἀρετὴ ἀπὸ τὴν καλοσύνην, (ἐδὼ εἶναι λόγος περὶ τῶν κρίσεων ὅπῃ γίνονται με ὀρθὸν λόγον, καὶ ὄχι περὶ τῶν κρίσεων τῆς ἡχῆς, αἱ ὁποῖαι μήτε εἶναι κρίσεις) ? τί του κάμνει νὰ κρίνῃ ἔτω καὶ ὄχι ἄλλῶως; Τὸν κάμνει νὰ κρίνῃ ἔτω τὰ παθηματα τῆς ψυχῆς, ὅ ἐστι τὰ ἡδονικὰ ἢ λυπηρὰ αἰ-

Ε.Υ.Α.Π. Κ.Τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Η' Σκέψεις.

ς. Ἄν, διὰ μιᾶς πρώτης κρίσεως, γνωρίζω
μίαν χέσιν, διὰ νὰ γνωρίσω μίαν ἄλλην, ἔχω
χρείαν μιᾶς δευτέρας κρίσεως. Ἄν θέλω, παρα-
δείγματος χάριν, νὰ ἴξεύρω εἰς τι διαφέρειν δύο

ἀγαθὰ, αἱ ἡδονικαὶ ἢ λυπηραὶ διαθέσεις; Θέλω νὰ
τοῦ κάμω νὰ κρίνῃ ὅτι ἡ δικαιοσύνη εἰς ἕνα ἡγεμόνα εἶ-
ναι προτιμητέα ἀπὸ τὴν καλοσύνην; Τοῦ κάμω μὲ τὸν
λόγον νὰ φαντασθῇ τὸν δίκαιον ἡγεμόνα ὅπῃ ἐπαγρυπ-
νεῖ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν νόμων, δηλαδὴ εἰς τὴν συν-
τησὶν τῆς εὐταξίας, τῆς ἡσυχίας καὶ τῆς εὐτυχίας
τῆς δημοσίας, καὶ ὅπῃ διὰ τὸ γενικὸν καλὸν θυσιάζει ἕνα
κλέπτην, ἕνα ληστὴν, ἕνα δολοφόνου ὅπῃ συγκρίζου ὅ-
λα, καὶ ἡ ψυχὴ τῆ παθαινομένη ἕτως, ἐγκρίνει καὶ ἀπο-
δεχεται τὴν ἐπαγρύπνησιν καὶ τὴν δικαιοσύνην τῆ ἡγε-
μόνος. Τοῦ παρασῆνω πάλιν ἕνα καλὸν ἡγεμόνα ὅπῃ ὅ-
ταν θέλῃ νὰ δείξῃ τὴν καλοσύνην τῆ, ἀνοίγει τὰ δεσμο-
τήρια καὶ συγχωρεῖ καὶ ἀπολύει τὰς κακὰργας ὅπῃ ἦταν
εἰς αὐτά. Τοῦ κάμω νὰ φαντασθῇ αὐτὰς ὅπῃ γυρίζου καὶ
ἀκολουθεῖ πάλιν τὸν πρῶτον βίον τῆς, καὶ γεμίζου ἕτω τὸν
κοσμον ἀπὸ ὅλα τὰ κακά. Ζωγραφίζω εἰς αὐτὸν αὐτὰ
μὲ τὰ μελανώτερα χρώματα, καὶ ἡ ψυχὴ τῆ τρόπον τι-
νὰ κακὰ βλέπει προξενῶν εἰς αὐτὴν ἄλλα τόσα λυπηρὰ
αἰσθητά, καὶ ἀκρόθως ἀποδοκιμάζει τὴν καλοσύνην τῆ
ἡγεμόνος, καὶ κρίνει ὅτι ἕνας ἡγεμὼν δίκαιος εἶναι προτι-
μητέας ἀπὸ ἕνα καλόν. Ἐκρίνει τινὰς διὰ ἕνα νόμον,
διὰ μίαν μέθοδον, διὰ ὅποιον ἄλλο τι; Αἱ κρίσεις ὅπῃ
κάμνει ἀναλυθεῖσαι, δὲν δεῖ νὰ εὐρεθῶν, εἰμὴ αἰσθη-
τά.

δένδρα, θὰ παρατηρήσω ἀλληλοδιαδόχως τὸ χή-
 μα, τὸ σέλεχος, τὰς κλώνους, τὰ φύλλα, τὰς
 καρπὸς, καὶ θὰ συγκρίνω ἀλληλοδιαδόχως ὅλα αὐ-
 τὰ τὰ πράγματα, θὰ κάμω μίαν σειράν κρίσεων,
 καὶ ἐπειδὴ τότε ἡ προσοχή μου σκέπτεται (ἐπερεί-
 δεται) τρόπον τινὰ εἰς τὸ ἓνα ὑποκείμενον καὶ εἰς
 τὸ ἄλλο, θὰ εἰπῶ ὅτι σκέπτομαι. Ἡ σκέψις ἄ-
 ρα δὲν εἶναι, παρά μία σειρά κρίσεων, αἱ ὁποῖαι
 γίνονται διὰ μιᾶς σειράς συγκρίσεων· καὶ ἐπειδὴ
 εἰς τὰς συγκρίσεις καὶ κρίσεις δὲν εἶναι, εἰμὴ αἰ-
 σθημάτων, δὲν εἶναι ἄρα ἀκίνητα, εἰμὴ αἰσθημάτων
 καὶ εἰς τὴν Σκέψιν.

Ἡ Φαντασία.

ζ. Ὄταν διὰ τῆς σκέψεως ἐπαρατήρησῃ τι-
 νὰς τὰς ποιότητας κατὰ τὰς ὁποίας τὰ ὑποκείμε-
 να διαφέρουν, ἡμπορεῖ μὲ τὴν ἰδίαν σκέψιν νὰ ξα-
 νασυνάξῃ εἰς ἓνα μόνον τὰς ποιότητας ὅπως εἶναι
 χωριστὰ εἰς πολλὰ. Οὕτως ἓνας ποιητῆς, παραδείχ-
 ματος χάριν, ἰδεάζεται ἓνα ἥρωα ὅπως δὲν ὑπῆρ-
 ξε ποτέ. Τότε αἱ ἰδέαι ὅπως κάμνει τινὰς εἰς τὸν
 ἑαυτόν τε, εἶναι εἰκόνες ὅπως δὲν ἔχουν καμμίαν
 πραγματικότητα, παρά μόνον εἰς τὸν νῦν, καὶ ἡ
 σκέψις ὅπως κάμνει αὐτὰς τὰς εἰκόνας πέρνει τὸ ὄνο-
 μα Φαντασία.

Ο Συλλογισμὸς ἢ τὸ Διανοητικόν. (1).

ἢ. Μία κρίσις ὅπῃ προφέρω, ἢμπορεῖ νὰ περικλείῃ συνεπτυγμένως μίαν ἄλλην ὅπῃ δὲν προφέρω. Ἄν λέγω ὅτι ἓνα σῶμα εἶναι βαρὺ, λέγω συνεπτυγμένως ὅτι ἂν δὲν τὸ ὑποβασᾶ τινὰς, πίπτει. Λοιπὸν ὅταν μία δευτέρα κρίσις εἶναι ἔτω περικλεισμένη μέσα εἰς μίαν ἄλλην, ἢμπορεῖ τινὰς νὰ τὴν προφέρῃ ὡς ἓνα παρεπόμενον τῆς πρώτης, καὶ δι' αὐτὸν τὸν λόγον λέγῃν ὅτι εἶναι ἡ ἀκολουθία ἐκείνης. „Αὐτὸς ὁ θόλος εἶναι πολλὰ βαρὺς, „ἂν δὲν ὑποβασᾶται ἄρα ἀρκετὰ, θὰ πέσῃ“ Ἰδὲ ἐκεῖνο ὅπῃ ἐννοῶμεν λέγοντες νὰ κάμωμεν ἓναν Συλλογισμόν· δὲν εἶναι ἄλλο πρᾶγμα, παρά νὰ προφέρῃ τινὰς δύο κρίσεις αὐτῆ τῆ εἶδους. Δὲν εἶναι ἄρα, εἰμὴ αἰσθητάματα εἰς τὰς συλλογισμὸς μας καθὼς καὶ εἰς τὰς κρίσεις μας.

Ἡ δευτέρα κρίσις τῆ συλλογισμῶ ὅπῃ πρὸ ὀλίγου ἐκάμαμεν, εἶναι αἰσθητῶς περικλεισμένη μέσα εἰς τὴν πρώτην, καὶ εἶναι μία ἀκολουθία ὅπῃ δὲν ἔχει τινὰς χρεῖαν νὰ ζητῆ. Ἐπρεπεν ἔξ ἐναντίας νὰ ζητῶμεν ἂν ἡ δευτέρα κρίσις δὲν ἤθελε δείχνηται μέσα εἰς τὴν πρώτην μὲ ἓναν τρόπον αἰσθητὸν, δηλαδή, ἔπρεπε, βαδίζοντες ἀπὸ τὸ γνω-

(1) Ἐκεῖνο ὅπῃ οἱ Φρανσέζοι ἐννοοῦν μὲ τὸ *raisonnement*, ὁ Ἀριστοτέλης τὸ ἐννοεῖ μὲ τὸ διάνοια καὶ διανοητικόν· ἐν τῷ περὶ Ψυχῆς.

ζόν εἰς τὸ ἄγνωστον νὰ περάσωμεν διὰ μιᾶς σειρᾶς μέσων κρίσεων ἀπὸ τὴν πρώτην ἕως εἰς τὴν ὑπερινήν, καὶ νὰ τὰς βλέπωμεν ὅλας περικλεισμένας μέσα εἰς τὴν ἄλλην. Αὐτὴ ἡ κρίσις, λόγῳ χάριν, ὁ ὑδράργυρος βασιᾶται ἕως εἰς ἓνα ὕψος μέσα εἰς τὸν σωλῆνα τῆς Βαρομέτρῃς, εἶναι περικλεισμένη μέσα εἰς αὐτήν, ὁ αἶρας εἶναι βαρῦς. Πλὴν ἐπειδὴ δὲν τὰς βλέπη τινὰς παρευθὺς, πρέπει βαδίζοντες ἀπὸ τὸ γνωστὸν εἰς τὸ ἄγνωστον, νὰ ξεσκεπάσωμεν διὰ μιᾶς σειρᾶς κρίσεων μέσων ὅτι ἡ πρώτη εἶναι μία ἀκολουθία τῆς δευτέρας. Παρομοίως συλλογισμὸς ἐκάμαμεν καὶ θὰ κάμωμεν ἀκόμι, καὶ, ὅταν θὰ ἀποκτήσωμεν τὴν ἕξιν εἰς τὸ νὰ κάμνωμεν, δὲν θὰ μᾶς εἶναι δύσκολον νὰ ξεκαθαρίσωμεν ὅλον τὸ τέχνημα ἐπειδὴ πάντοτε ἐξηγεῖ τινὰς ἐκεῖνα ὡς ἡξεύρει νὰ κάμνη. Ἀς ἀρχίσωμεν λοιπὸν ἀπὸ τὸ συλλογίζεσθαι.

Ο' Νῆς.

Ζ'. Βλέπεις ὅτι ὅλαι αἱ δυνάμεις ὅπῃ ἀνωτέρω ἐπαρατηρήσαμεν, εἶναι περικλεισμένοι μέσα εἰς τὴν δύναμιν τῆς αἰσθάνεσθαι. Ἡ ψυχὴ ἀποκτᾷ δι' αὐτῶν ὅλας τὰς γνώσεις της, δι' αὐτῶν νοεῖ τὰ πράγματα ὅπῃ κατάτινα τρόπον σπευδάζει· καὶ διὰ αὐτὸ εἶναι ὅπῃ ἡ ἔνωσις αὐτῶν τῶν δυνάμεων ὀνομάζεται Νῆς. Ο' νῆς ἄρα περιλαμβάνει τὴν προσοχήν, τὴν σύγκρισιν, τὴν κρίσιν, τὴν σκέψιν τὴν

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
 ΤΜΗΜΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
 ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΚΚΛΗΣΙΑΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
 ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΡΟΦ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΕΤΣΙΟΣ

Ε. ΠΑΥΛΗΣ Κ.Τ.Π
 ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

φαντασίαν καὶ τὸν συλλογισμὸν. Δὲν ἤθελεν ἠμπορεῖ
τινάς νὰ κάμη εἰς τὸν ἑαυτὸν τε μίαν ἀκριβεσέραν
ἐννοιαν, (Ὁδὸς σπεδῆς, Προσιμιώδη μαθήματα.
Ἀρθρον 2. Κεφ. 5.) (1).

(1) Τὸ διανοοῦμαι ἐκλαμβάνεται γενικώτερον δη-
λαδὴ καὶ εἰς ἀληθεῖς καὶ ψευδεῖς διανοήσεις· τὸ δὲ φρονῶ
καὶ αὐτὸ διανοοῦμαι δεῖ νὰ εἰπῆ, ἐκλαμβάνεται ὅμως ἐιδι-
κώτερον, ὅεσιν, εἰς ἀληθεῖς καὶ ὀρθὰς διανοήσεις. Ὅρα
Ἄριστοτ. ἐν τῷ περὶ Ψυχῆς.

Ἰδὲ κατὰ τὸν Λόκ αἱ δύο πηγαὶ ὅλων τῶν γνώ-
σεών μας. Ἡ μία εἶναι ἡ ἐντύπωσις ὅπῃ τὰ ἐξω-τερικὰ
ὑποκείμενα κάμνουν ἐπάνω εἰς τὰ αἰσθητήριά μας, καὶ ἡ
ἄλλη εἶναι αἱ ἴδιαι ἐργασίαι τῆς ψυχῆς ὅπῃ ἀφορῶν αὐ-
τὰς τὰς ἐργασίας, ἐπάνω εἰς τὰς ὁποίας ἡ ψυχὴ ἐπι-
σρέφει ὡς εἰς τὰ ἀληθινὰ ὑποκείμενα τῶν θεωριῶν της.
Οὕτω λοιπὸν ἡ πρώτη ἰκανότης τῆ ἀνθρωπίνου νοῦς ζέ-
κεται εἰς αὐτὸ ὅπῃ ἡ ψυχὴ εἶναι οἰκεία νὰ δεχθῆ ὅλας
τὰς ἐντυπώσεις ὅπῃ γίνονται εἰς αὐτήν, ἢ ἀπὸ τὰ ἐ-
ξωτερικὰ ὑποκείμενα διὰ τῶν αἰσθητηρίων, ἢ ἀπὸ τὰς
ιδίας της ἐργασίας ὅταν αὐτὴ ἐπισρέφει εἰς αὐτὰς τὰς
ἐργασίας. Ὅλοι οἱ ὑψηλοὶ σοχασμοὶ ὅπῃ ὑψώνονται ὑ-
πὲρ τὰ νέφη καὶ διαχωρῶν ἕως εἰς τὸν ἕρανόν, ἐντεῦθεν
ἔχουσι τὴν ἀρχήν.

Ὁ νῆς ὡς πρὸς αὐτὰς τὰς πρώτας ιδέας εἶναι καθαρὰ
παθητικός· ἐπειδὴ δὲν κρέμεται ἀπ' αὐτὸν νὰ ἔχη ἢ νὰ
μὴν ἔχη αὐτὰ τὰ στοιχεῖα· καὶ, διὰ νὰ εἰπῶ ἔτι, αὐ-
τὴν τὴν ὕλην τῶν γνώσεών μας. Αἱ μερικαὶ ιδέαι τῶν
ἀντικειμένων εἰς τὰ αἰσθητήρια εἰσάγονται εἰς τὴν ψυ-
χὴν μας εἴτε θέλομεν εἴτε δὲν θέλομεν, καὶ αἱ ἐργασίαι
τῆ νοῦς μας μᾶς ἀφίχνουν κάποιαν ἐννοιαν σκοτεινὴν αὐτῶν
τῶν ἰδίων· ἐπειδὴ κανένας δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀγνοῇ ἀπο-

λύτως ἐκεῖνο ὅπῃ κάμνει ὅταν σοχάζεται. Ὅταν λέγω, αὐταὶ αἱ μερικαὶ ἰδέαι παρασῆνονται εἰς τὴν ψυχὴν, ὅνῃς δὲν ἔχει τὴν δύναμιν νὰ μὴν τὰς δεχθῆ, ἢ ὅταν ἐντυπώνονται νὰ τὰς ἀλλοιώσῃ, νὰ τὰς ἐξαλείψῃ ἢ νὰ παράξῃ νέας εἰς τὸν ἑαυτὸν τε, καθὼς καὶ ἕνας καρδέπτης δὲν ἠμπορεῖ παρομοίως νὰ μὴν παρασῆσῃ τὰς εἰκόνας τῶν αὐτικειμένων.

Ὅταν ὁμοίως ὅνῃς ἔχοντας αὐτὰς τὰς ἀπλᾶς ἰδέας ἀπὸ τὸ αἰσθημα ἢ ἀπὸ τὴν σκέψιν, ἔχει τὴν δύναμιν νὰ τὰς ἐπαναλαμβάνῃ, νὰ τὰς συγκρίνῃ, νὰ τὰς ἐνώνῃ μὲ μίαν ποικιλλότητα σχεδὸν ἄπειρον. καὶ νὰ κάμνῃ ἥτως ἰδέας συνδέτης καθὼς τὸ εὐρίσκει εὐλόγον. Τότε ὅνῃς εἶναι ἐνεργητικός· καὶ δὲν εἶναι εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν ὑψηλοτέρων καὶ εὐρυχωροτέρων νόων, ὅ,τι ζωηρότητα καὶ γονιμότητα καὶ ἂν ἔχῃν, νὰ παράξῃν κάμμίαν ἰδέαν ἀπλῆν ὅπῃ νὰ μὴν ἔρχεται ἀπὸ αὐτὰς τὰς δύο ὁδὸς ὅπῃ ἔδειξα πρὸ ὀλίγου. Μήτε ἔχῃν κάμμίαν δύναμιν νὰ τρέψῃν εἰς τὸ μηδὲν κάμμίαν ἀπλῆν ἰδέαν. Τὸ κράτος ὅπῃ ἔχει ὁ ἄνθρωπος εἰς αὐτὸν τὸν μικρὸν κόσμον, τὸν νῦν τε λέγω, εἶναι τὸ ἴδιον μὲ ἐκεῖνο ὅπῃ ἐξασκῆ εἰς αὐτὸν τὸν μεγάλου κόσμου τῶν ὀρατῶν ὄντων. Καθὼς ἐδῶ εἰς τὸν αἰσθητὸν κόσμον ὅλη ἡ δύναμίσμας σέκεται εἰς τὸ νὰ διαίρῳμεν, νὰ συνδέτωμεν ἀπειροτρόπως χωρὶς νὰ εἴμασθε ἱκανοὶ νὰ παράξωμεν ἕνα ἄτομον· ἔτω καὶ εἰς τὸν νοητὸν κόσμον, ὅλη ἡ δύναμις τῆ νοὸς σέκεται εἰς τὸ νὰ διαίρῳ μόνου καὶ νὰ συνδέτῃ.